

Mapy językowe

Autor: Halina Karaś

Mapy językowe, szeroko wykorzystywane w kartografii lingwistycznej, ukazują zróżnicowanie geograficzne gwarowych zjawisk językowych. Mapy językowe mogą ilustrować zagadnienia z zakresu fonetyki, np. przegłos e & rarr; o (mapy fonetyczne), morfologii, czyli fleksji i słowotwórstwa, np. zasięg końcówki owiu (mapy morfologiczne), składni, np. zanikanie kategorii męskoosobowości (mapy składniowe). Wśród map pokazujących fakty słownikowe przeważają mapy wyłącznie leksykalne, tzn. przedstawiające różne nazwy desygnatu wymienionego w ich tytule, np. nazwy części sań, rzadsze są mapy semantyczne, typu „co znaczy...”;, np. „Co znaczą jasła?”. Spotykamy też mapy kombinowane, np. fonetyczno-leksykalne, na których obok nazw ilustrujących jakieś zjawisko fonetyczne lub jego brak, pokazane są jednocześnie ich synonimy. Technika opracowywania map jest zróżnicowana i zależna w dużej mierze od charakteru przedstawianych zjawisk. Ze względu zatem na sposób ich graficznego ukazania wyróżniamy mapy napisowe, znakowe (punktowe), płaszczyznowe i izoglosowe. Metodę napisową stosuje się przy dużym zróżnicowaniu i przemieszaniu zjawisk niedających się ująć w jakieś geograficzne uogólnienia. Gdy zróżnicowanie jest mniejsze, sporządza się mapy znakowe (punktowe), na których umieszcza się obok punktów oznaczających miejscowości znaki, stanowiące symbole odpowiednich form, objaśnione w legendzie. Każdy atlas językowy ma ustaloną symbolikę, np. w Małym atlasie gwar polskich (MAGP) kolory znaków oznaczają wyrazy rdzeniowo (etymologicznie) różne, kształt – różnice gramatyczne. W innych atlasach, np. w Atlasie gwarowym województwa kieleckiego Karola Dejny, odcienie w artykulacji ustnej sam. oddawane są przez różnice w fakturze, inne cechy (spółgłoskowe, morfologiczne, słownikowe) wyróżniono przy pomocy figur i kresek dorysowanych na zewnątrz znaku. Czasem ugrupowanie cech jest tak wyraźne, że można całą przestrzeń pokryć jednolitym kolorem lub zakreskować (mapy płaszczyznowe). Ilustrację zwartych podziałów terytorialnych (ale nie zawsze dostatecznie, żeby zastosować płaszczyznę) stanowią mapy izoglosowe, na których zasięgi zjawisk wyznaczają linie, czyli izoglosy. Zastosowanie jednej metody mapowania (np. płaszczyzny) nie wyklucza umieszczenia na niej różnych znaków czy izoglos. Tak powstają mapy pozornie najtrudniejsze o mieszanej technice opracowania. Mapy językowe mogą ilustrować jedno lub więcej zjawisk (m. zbiorcze), mogą być jedno lub wielobarwne.